

Miksa magyarországi hadjárata

Az 1463. évi bécsújhelyi béke ratifikálásával a Habsburg-ház a Szent Korona „megőrzése” fejében kapott 80 ezer aranyforint mellett törvényesen megkapta azokat a nyugat-magyarországi területeket is, melyeket III. Frigyes csapatai már évek óta megszállva tartottak. A „Magyarország királya” cím használatának elismertetése és a Habsburgok esetleges örökösödési jogának kimondása politikailag nagy sikernek számított a császár számára.¹ Kezdetben Mátyás is a császár trónigényét kimondó részt tartotta a legsúlyosabb tehernek, hiszen ennek visszavonását már 1469-ben kérte III. Frigyes-től. Később viszont kisebb jelentőséget tulajdonított a kérdésnek.² Az 1480-as évek végén Mátyás, feltehetőleg Corvin János örökösödése miatt, már ismét tartott a Habsburgok trónigényétől.³

A bécsújhelyi béke kedvezményezettjei Mátyás halála után felismerték az új helyzet által teremtett lehetőséget: az elfoglalt területek mellé a magyar korona is meg lehet szerezni. A terv végrehajtása sikerrel kecsegtetett, hiszen a Habsburg-ház politikai helyzete az 1490. évben kedvezően alakult. Miksa újból élvezhette a burgundi örökség erejét, és Tirol megszerzésével a leggazdagabb ausztriai tartomány is a fennhatósága alá került. Tirolt a római király 1490. március 16-án szerezte meg, amikor is összefogva a Zsigmond főherceg ellen fellépő rendekkel, saját javára lemondatta pazarló rokonát.⁴

Az első lépést mégsem Miksa, hanem III. Frigyes tette meg. A császár már április 9-én kijelentette, hogy célja az elfoglalt területek mellett a magyar korona megszerzése. Katonai akcióra szólította fel Heinrich von Prüschnek sarmingsteni kapitányt, akinek azt is feladatul adta, hogy Melk, Sankt Pölten, Tulln, Eggenburg, Mautern és Stein városok elfoglalása mellett győzze meg az elfoglalt területek nemességét és városait, hogy csatlakozzanak a császárhoz. Ettől a naptól Magyarország és Ausztria újból hadban állt.⁵

1 *Karl Nehring*: Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz. (2., erg. Auflage.) München, 1989. 202–217.

2 *E. Kovács Péter*: Matthias Corvinus. Bp. 1990. 39–40.

3 *Kubinyi András*: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491). *Történelmi Szemle* 33 (1991) 14. Továbbá: *Fraknói Vilmos*: II. Ulászló királlyá választása. *Századok* 19 (1885) 1–20., 97–115., 193–211. Munkámban Kubinyi András feldolgozására támaszkodtam, aki fent említett tanulmányában több évtizedes kutatási eredményeit foglalta össze, és a „két sorsdöntő esztendőt” új szempontok szerint tárta a szakma elé.

4 Tirol megszerzésére: *Hermann Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. I. Wien, 1971. 258–264.

5 *Kubinyi A.*: i. m. 15.

Miksa április 19-én, Innsbruckból adta ki a magyar rendeknek szóló felhívását. Ebben megemlíti, hogy III. Frigyes V. László halála után a magyar rendek királyukká választották, majd Mátyást fiának fogadta, és a megegyezés értelmében annak halála után országa a császárt és leszármazottjait illeti.⁶ A római király küldött egy követi instrukciót is, amiben gyakorlatilag azokat a jogosítványokat közölte, melyekkel a rendek, megválasztása esetén, élhetnek az uralkodóval szemben, de mivel tudta, hogy birodalmi segítség nélkül érdemben nem tud beleszólni a magyar eseményekbe, Ulmba utazott.⁷ Miksa már április 20-án összeállította azt a követséget, amely hivatva volt a magyar rendeket a pártjára állítani.⁸ Azt, hogy a követség megérkezett-e Pestre, nem tudjuk.⁹

Hasonló szellemben írt a római király több szabad királyi városnak, ígérete szerint engedelmességük fejében megerősíti kiváltságait.¹⁰ (A hadjárat alatt Pozsonnyal közli: ő Magyarország királya.¹¹) Erdély rendjeit is felszólítja a hűsége, sőt ígéretet tesz, hogy a moldvai vajdát megszerzi szövetségeseének.¹² A magyarországi megyékhez is elküldte okleveleit.¹³ Azt, hogy ő Magyarország törvényes királya, szeptemberben, nem sokkal a hadjárat előtt, a magyar rendek felé is megismételte.¹⁴

Hasonlóan apjához, a római király hamarosan katonai akciót indított Magyarország ellen. Niklas von Salm gróf 1490 májusában csapataival Vasvárig jutott, de ez nem volt más, mint egyszerű figyelmeztetés, hiszen hadvezére került az elfoglalt stájer és karintiai várak helyőrségével történő összetűzéseket.¹⁵ A feltehetőleg 14 napig tartó hadjáratban 3525 katonára vett részt, akiknek 3525 rajnai forintot fizettek ki, tehát egy rajnai forintot kaptak két hétre.¹⁶ Horvátország megszerzését istállómasterére, Johann Deschitzre bízta, aki állítólag június elejére elérte, hogy az országrész kapitánya kész volt átadni Horvátországot Miksának.¹⁷

Az ország megszerzéséhez pénzre és katonára is szükség volt. A római király már májusban megkísérelte a maga pártjára állítani Mátyás zsoldosainak egy részét.¹⁸ A Sziléziából „hazafelé” vonuló és Morvaországban táborozó katonákat

-
- 6 *Friedrich Firnhaber*: Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. 1490–1526. Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen 1849. 399–401. = Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: MOL DF) 258 549. Innsbruck, 1490. ápr. 19. (A Firnhaber-féle gyűjtés egy része ugyanis megtalálható a MOL-ban is. Az eredeti oklevelekre csak abban az esetben hivatkozom, ha nincs a kiadottak között, vagy ha korrigálnom kellett Firnhaber olvasatát.)
  - 7 *Hermann Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen Maximilians I. und der Pressburger Vertrag (1490–1491). Südost-Forschungen 18 (1959) 26–75. és 38–39., *Kubinyi A.*: i. m. 15–16., *F. Firnhaber*: i. m. N° XLV. (1490.)
  - 8 *F. Firnhaber*: i. m. N° III. (Innsbruck, 1490. ápr. 20.) A követséget Rudolf anhalti herceg vezette.
  - 9 *Fraknoi V.*: i. m. 102.
  - 10 MOL DF 229 020. (Linz [Eperjes] 1490. jún. 1.); *F. Firnhaber*: i. m. N° V. (Linz [Nagyzombat], 1490. jún. 1).
  - 11 MOL DF 242 993. (Gebárt, 1490. okt. 25.)
  - 12 *F. Firnhaber*: i. m. N° X. (Graz, 1490. aug. 11.)
  - 13 *F. Firnhaber*: i. m. N° LII. (1490.)
  - 14 MOL DF 203 964. (Bécs, 1490. szept. 10.)
  - 15 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 40.
  - 16 Salm beszámolója: *F. Firnhaber*: i. m. N° IV. (1490. máj.)
  - 17 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 41., *Kubinyi A.*: i. m. 15–16.
  - 18 Mátyás egykori zsoldosainak a felfogadásával bízták meg Hans Wulfelsdorffert és Deschitz Balázst is. *F. Firnhaber*: i. m. N° VI. (Linz, 1490. jún. 2.): III. Frigyes és Miksa oklevele.

azonban sem neki, sem Corvin Jánosnak nem sikerült megnyernie.¹⁹ Gyakorlatilag egyikük sem tudott nekik zsoldot fizetni. Ekkor lépett a színre Filipecz János váradi püspök, akinek sikerült Beatrix királynét Ulászló pártjára állítania, és Mátyás özvegyénél azt is elérte, hogy tőle 12 ezer forintot kapott a zsoldosok fizetésére. A katonák ekkor Ausztriába vonultak, ahol Szapolyai István parancsnoksága alá kerültek, bizonyára azért, mert a magyar főúr ekkor már Jagelló Ulászlót támogatta.²⁰ Mátyás zsoldosainak felfogadása fontos szerepet kapott a cseh király megválasztásában, hiszen huzamosabb ideig pénzhíány miatt sem Corvin, sem Miksa nem tudott elegendő katonát fegyverben tartani.

A római királynak végül sikerült katonákat és támogatást szereznie. Segítséget kapott György és Kristóf bajor, valamint Eberhard württembergi és Zsigmond brandenburgi hercegektől.²¹

A hadjárat pénzügyi háttere

III. Frigyes és Miksa, hogy a Habsburgok örökösödési jogát elismertethessék Magyarországon, azonnal hozzákezdtek a hadjárat pénzügyi hátterének megszerzéséhez. 1490 tavaszán és nyarán Miksa rendelkezésére csak az 50 ezer forint állt, amelyet Tirolból kapott.²² A császár és a római király egyedül a Német-római Birodalomtól remélhettek hathatós támogatást, de a segély gyors összegyűjtésében egyikük sem bizakodhatott.

Nem olyan régen (1489 nyarán) fejeződött be a frankfurti birodalmi gyűlés, ahol hosszas tárgyalások után sikerült a rendektől némi segítséget kicsikarni. A gyűlés elsőrendű céljaként a meghívólevél a Franciaország és a Magyarország elleni háborúhoz nyújtandó segítségadást említi.²³ A katonai segítség megszavazása már csak azért sem ment könnyen, mert a rendek tisztában voltak azzal a körülménnyel, hogy III. Frigyes és Miksa mindkét uralkodóval béketárgyalásokat folytattak. A júniusi ülésnapok nem is hoztak konkrét eredményt. A birodalmi gyűlésen döntöttek annak a 6 ezer, majd az újabb 10 ezer katonának a 2–3 hónapra történő kiállításáról, amit a császár kért tőlük.²⁴ Valójában III. Frigyes és Miksa ekkorra már egységre léptek Magyarországgal. Kaspar von Meckau és Sigmund von Rorbach az előző hónap közepén hat hónapra, 1489. december 18-ig fegyverszünetet kötött, de érthető módon ezt nem közölték a rendekkel.²⁵ Frankfurtban átmeneti megoldásként arról tárgyaltak, hogy mivel feltehetően fél éven belül nem lesz fegyvernyugvás, szükség esetén egy évig 10 ezer katona segítené majd Miksát Ausztriában, vagy ahol éppen szükség lesz rájuk.²⁶

19 Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldoserege. A fekete sereg. Bp. 1925. 309.

20 Kubinyi A.: i. m. 17., Tóth Z.: i. m. 308–312.

21 H. Wiesflecker: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 40.

22 F. Firnhaber: i. m. N° XV. (Bécs, 1490. szept. 16.): Miksa oklevele; H. Wiesflecker: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 42, Kubinyi A.: i. m. 16.

23 Deutsche Reichstagakten Unter Maximilian I. III/1. Bearbeitet von Ernst Bock. Göttingen, 1972. (=DRTA III/1.) Frigyes 1489 pünkösdjére hívta össze a birodalmi gyűlést Frankfurtba. A meghívólevél szövege: i. m. N° 239. (Innsbruck, 1489. máj. 9.)

24 DRTA III/1. N° 293. (Frankfurt, 1489. jún. 20.) A francia királlyal történő tárgyalásokról a rendek már értesültek, de pontos információval nem rendelkeztek. Vö. i. m. 281. l. ábjegyzetével.

25 DRTA III/1. 282. l. ábjegyzet.

26 DRTA III/1. N° 295. (Frankfurt, 1489. aug. 18.)

Hasonló huzavonára 1490-ben nem volt idő, és mivel Mátyás halála után nem ülésezett a birodalmi gyűlés, Miksa rendkívüli kiadásai miatt kénytelen volt kölcsönöket felvenni. A legjobban unokatestvérénél, Albert szász hercegnél volt eladósodva. 1493 végére az összeg már 273 757 forintra rúgott, majd egy évvel később igencsak meghaladta a 300 ezer forintot.²⁷ János trieri érsek szintén a frankfurti gyűlésen adott Mátyás ellen 5600 forintot, de Miksa György bajor herceg sem maradt ki hitelezői sorából. Tőle 6 ezer forintot kapott.²⁸

Miksa számára a legjelentősebb pénzforrásnak a Fugger-bankház bizonyult. Ezzel a lehetőséggel csak akkor tudott élni, amikor átvállalta Tirol 46 ezer forintnyi adósságát. Ettől kezdve nem volt akadály a pénzfelvételeknek. 1491-re már 60 ezer forinttal tartozott a bankháznak, meghatározatlan visszafizetési terminussal, majd kapott egy 12 hónapon belül kifizetendő kölcsönt, 120 ezer forint értékben.²⁹

A sváb városok 8 ezer rajnai forintot adtak, amit nem sokkal Mátyás halála után szavaztak meg a Magyarország elleni hadjáratra.³⁰

III. Frigyes is megpróbált segíteni a fiának. Felhatalmazta Miksát, hogy a birodalom területén élő zsidóktól pénzegélyt vegyen fel, de ennek pontos összegét nem ismerjük.³¹ Mátyás halála után a császár sorra adta zálogba javait, de az így befolyt összegek sorsáról már nem tájékoztat forrásunk.³²

Az ausztriai és a magyarországi hadjáratához Miksa 168 ezer rajnai forintra számíthatott. Ebből a tiroli kölcsön 50 ezer, a Fugger-kölcsön, a legoptimálisabb esetben is csak 60 ezer, a sváb városok által megszavazott, s talán kifizetett összeg 8 ezer, míg az Albert szász hercegtől kapott kölcsön feltevésem szerint maximum 50 ezer.³³ Ez csak becslés és a fent említett pénzek felhasználásáról nincsen semmiféle adatunk, természetesen fizethettek belőle az udvartartásnak stb. is, de az sem elképzelhetetlen, hogy sikerült más forrásból is pénzt szereznie. Igaz, ez nem lehetett jelentős összeg. Mindenesetre Ausztria és Magyarország vissza-, illetve meghódításához elégtelennek tűnik.³⁴

27 DRTA III/1. Einleitung.

28 DRTA III/1. N° 369. (Koblenz, 1492. okt. 16.): 5600 Ft; N° 370. (Bécs, 1494. jan. 13.): 6 ezer Ft. A pénzt Miksa nem fizette vissza a fenti dátumokig.

29 DRTA III/1. Einleitung 1242.; Egy 10 ezer forintos Fugger-kölcsönre: *F. Firmhaber*: i. m. N° LX. (Nürnberg, 1491. máj. 4.: „... pro redemptione certorum castrorum in confinibus regni nostri Hungarie et Turcorum positorum e manibus quorundam Turcorum...”). A MOL DF 258 549-es oklevélgyűjteményben az irat dátuma hibásan 1490.

30 Deutsche Reichstagakten. Unter Maximilian I. III/2. Bearbeitet von Ernst Bock. Göttingen, 1973. N° 365/b. (Frankfurt, 1490. máj. 13.). A sváb városok megszavaztak ugyan 8 ezer forintot, de ennek tényleges kifizetéséről nincs adatom.

31 *Joseph Chmel*: Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum imperatoris (Regis IV.). Reichsregistraturbüchern 1440–1493. Wien, 1859. N° 8669. (Linz, 1491. jún. 9.) Az így befolyt pénzt már csak az újabb hadjáratra használhatták volna fel.

32 *J. Chmel*: i. m. N° 8591–8597. és 8600.

33 Albert szász herceg kölcsönét, 300 ezer Ft-ot 1494-re, elosztottam azzal az öt évvel (1489–1494), amikor Miksa a pénzeket felvette, ezért számolok évi 50 ezer Ft-tal. DRTA III/1. Einleitung.

34 Ha csak az Ausztria és Magyarország megszerzésére fordított négy hónapra osztjuk el a pénzt, jól látszik, hogy augusztustól decemberig a hadjáratra átlagban havi 42 ezer rajnai forint jut.

Politikai érvek

Mátyás halála után III. Frigyesnek és fiának már nem csak Alsó-Ausztria felszabadításához, hanem a magyar trón megszerzéséhez is meg kellett teremtenie az anyagi hátteret. A Német-római Birodalom számos városába kiküldött oklevelek egyrészt tudósítanak a magyar király elhunytáról, és közlik, hogy Miksa Magyarország ellen készül. Mivel a birodalmi pénzek nehezen csordogáltak, az oklevelekben politikai érvekkel próbálták alátámasztani a segélykéréseket. A császár már április elején értesíti Nürnberg város tanácsát Mátyás haláláról, és megparancsolja, hogy küldjenek katonákat Linzbe, ahol Miksa és a birodalmi csapatok állomásoznak. Sieteti őket, mert az a veszély fenyegeti a birodalmat és a kereszténységet, hogy Magyarország a törökök vagy más zsarnok kezébe kerül.³⁵ Egy, a városnak szóló, másik oklevélben, a Német-római Birodalom és a Kereszténység javára szolgáló tettek minősítik a Magyarország elleni segítséget.³⁶

A politikai érvek között a legkiforrottabbal a Hagenauinak írt oklevélben találkozunk. A III. Frigyes és Miksa által közösen kiállított irat szerint a Német-római Birodalom, a Német Nemzet és a Kereszténység megsegítését jelentené az a hat (!) katona, akiket felszerelve, négy hónapra, késedelem nélkül Ausztriába kell küldeniük az Ulászló elleni harcra, aki az 1463. júliusi 19-i szerződés ellenére elfoglalta az országot. Csehországot és a hozzátartozó részeket, melyek a Német-római Birodalom részei, el akarják választani a birodalomtól és a Német Nemzettől, hogy Magyarországhoz csatolják. Ebben az esetben Lengyelország, Csehország és Magyarország egyesülhet, és így a Német-római Birodalom, de különösen a hercegségek határán állandó veszélyforrással kell majd számolni.³⁷ (Miksa, magyar rendekhez intézett, már említett felszólításában úgy érvelt, hogy megválasztása esetén Magyarország továbbra is megtarthatná a Morvaország, Szilézia és Lausitz feletti uralmát, megszerezné Moldvát, s dinasztikus összeköttetései és birodalma segítségével, a török támadásokat is visszaverné. Abban az esetben, ha a lengyel királyt választanák meg, elvesznének a felsorolt tartományok, Moldva nem kerülne a magyar királyság fennhatósága alá, s az ország egy újabb ellenséget szerezne.³⁸)

A császári felszólításnak, a logikus érvek ellenére, nem lehetett túlságosan nagy foganatja, mert hónapok múlva újabb felszólítást kapott a város, amelyből kiderül: a katonákat nem küldték el. III. Frigyes egyben arról is tájékoztat, hogy Miksa reményei szerint, aki számos várost és várat visszafoglalt, a birodalmi segítséggel hamarosan sikerülhet a magyar királyságot a birodalomhoz és a német nemzethez csatolni, ami elősegítené, hogy a kereszténység végleges békét kössön a törökkel.³⁹

35 Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Herausgegeben von Heinrich Koller. 3–4. Wien–Köln–Graz, 1983–1986. N° 1010. (Linz, 1490. ápr. 8.)

36 I. m. III/4: N° 1020. (Linz, 1491. jan. 28.)

37 I. m. III/3: N° 185. (Linz, 1490. szept. 7.) A hesseni tartománygrófoknak III. Frigyes és Miksa 16 katona küldését parancsolja meg. I. m. III/4. N° 186. (Linz, 1490. szept. 7.)

38 *Fraknoi V.*: i. m. 101–102., *Kubinyi A.*: i. m. 15–16.

39 Regesten Kaiser Friedrichs i. m. III/3: N° 188. (Linz, 1490. nov. 27.) A város a következő év elején sem küldte el a katonákat: i. m. III/3: N° 191. (Linz, 1491. jan. 28.) Miksa elképzelései között, miután császárrá választották, valóban fontos szerepet kapott a török elleni hadjárat kérdése. Vö. *Johann Friedrich Böhmer*: Regesta Imperii. XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1513. Bearbeitet von Hermann Wiesflecker, unter Mitwirkung von Manfred Hollegger, Kurt Riedl, Ingeborg Wiesflecker-Friedhuber. I/1–2. (1493–1495), II/1–2. (1493–1495). Wien–Köln–Weimar, 1990–1993.

A hadműveletek

Miksa a magyar király halála után pár hónappal megkezdte Ausztria felszabadítását.⁴⁰ Szapolyai István ausztriai főkapitány a helyőrségeket nem vonta ki a várakból, hogy egy nagyobb város vagy erősség erejére támaszkodva feltartóztassa Miksát, amíg a sziléziai haderő meg nem érkezik, hanem más taktikát választott. A magyar kézen lévő erősségek katonáit nem csoportosította egy helyre, hanem abban bízott, hogy mialatt Miksa sorra ostrom alá veszi a váraknál, megérkeznek a zsoldosok Sziléziából. Miksa azonban csak a legfontosabb várakat és városoknál foglalta vissza. Augusztus 29-én a tíz napja bekerített Bécs került a kezére, szeptember elején nyolc nap alatt Klosterneuburg, majd hamarosan Stein an der Donau, a Lajta melletti Bruck, Bécsújhely városa, majd az ottani vár.⁴¹

Mivel a sziléziaiak csak augusztus 20-a után érkeztek a Duna északi oldalára, és Deutsch-Altenburgnál a birodalmi csapatok vereséget mértek egy másik magyar seregére, Miksa folytathatta volna tartománya felszabadítását. (A sziléziaiak nem mozdulhattak el a Duna északi oldaláról, mert akkor Csehország maradt volna védtelen.) Tovább javította a római király pozícióját, hogy sikerült Székely Jakab radkersburgi kapitányt is megnyernie magának, aki a stájer és a karintiai várak parancsnoka volt, s egyben Corvin János Varasd megyei javait is a kezében tartotta.⁴²

Ausztria végleges visszafoglalására azonban nem került sor. Miksa inkább Magyarország felé fordult, hogy katonai erővel szerezzék meg a magyar trónt. Az elhúzódozó királyválasztó gyűlésen (június–július), ahol Miksát senki sem támogatta, kiderült, hogy a korona sorsa csak Ulászló és Corvin János között dőlhet el.⁴³ Annak ellenére, hogy a Habsburg-jelölt maga mögött tudhatta a Német-római Birodalom támogatását, s ez a török elleni harcokban előnyt jelenthetett volna az ország számára, a magyar főurak nem lelkesedtek Miksáért. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy ők olyan királyt akartak, aki az országban tartózkodik, s nem tanácsosaival intézteti az ország ügyeit.

A főurak és a Mátyás fia közti megegyezés, továbbá a csonthegy csata 1490. júliusára nyilvánvalóvá tette, hogy a jelentősnek mondható katonai erővel rendelkező Ulászló lesz Magyarország királya. Július 31-én a Pozsony megyei Farkashidán az új uralkodó elfogadta a választási feltételeket, szeptember közepén pedig Székesfehérvárott már meg is koronázták.⁴⁴

A koronázás után Miksának azonnal lépnie kellett. Tudta, ha meg akarja szerezni a magyar trónt, immár csak katonai erővel kell érvényesítenie akarátát.

A magyarországi hadműveletek megkezdése előtt Miksa Brodersdorfból felszólította Sopron polgárait, hogy ismerjék el őt magyar királynak, s egyben támogatást is kért tőlük. A város valójában nem tette meg a kért hűségnyilatkozatot,

40 A visszafoglalásra: *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 44–47.

41 *H. Wiesflecker*: Kaiser Massimilian I. i. m. I. 288.

42 Az ideiglenes fegyverszünetre Székellyel: *F. Firnhaber*: i. m. N° XVI. (Wien, 1490. szept. 17.), *Kubinyi A.*: i. m. 29–31.

43 Corvin szerepére: *Schönherr Gyula*: Hunyadi Corvin János 1473–1504. Bp. 1894. 105–152.

44 A királyválasztó országgyűlésre, a választási feltételekre és a koronázásra: *Kubinyi A.*: i. m. 18–28., *Uő.*: A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején. *Levél-tári Közlemények* 48–49 (1978) 61–80., *Uő.*: Die Wahlkapitulationen Wladislaws II. in Ungarn (1490). In: *Herrschaftsverträge, Wahlkapitulationen, Fundamentalgesetze*. Hrsg. von Rudolf Vierhaus. Göttingen, 1977. 140–162.

de mivel semlegességet ígért, Miksa nyugodtabban fordulhatott csapataival Magyarország ellen, megtakarítva katonáinak a város ostromát.⁴⁵ Sopron startégiái fontosságára utal Szapolyai István egyik oklevele: az ausztriai főkapitány 1490. május 4-én, egyebek mellett, felszólított a várost, hogy az ausztriai nagy éhínség miatt ne akadályozzák az élelmiszerek további kiszállítását.⁴⁶

Miután a György bajor herceg által vezetett birodalmi csapatok szeptember végén megérkeztek Bécs alá, és egyesültek a római király seregével, Miksa megindulhatott Magyarország felé.⁴⁷ Erre október 4-én került sor.⁴⁸ Kismartont menetből foglalták el, és a sereg négy nap múlva már Kőszeg alatt volt.⁴⁹ (A római király október 8-án még a Sopron melletti táborban tartózkodott, véleményem szerint csak Szombathely elfoglalása előtt néhány nappal csatlakozott seregével az előhadhoz.⁵⁰) A város kapitánya ekkor Batthyány Boldizsár volt, aki az ellenség megérkezéskor nem tartózkodott az erősségben. Helyettese, Csolnoki Albert nem sokat tett a védelem érdekében, azonnal feladta a várost.⁵¹ Cserébe visszakapta azokat a soproni javait, amelyeket Miksa azért vett el tőle, mert parancsa ellenére nem adta át neki Kőszeget.⁵² A városnak egy két évvel később kiadott okleveléből kiderül, hogy a városlakók akarata ellenére, Csolnoki semmit nem tett a védelem megszervezésére. Sőt, megtiltotta a fegyveres ellenállást.⁵³

A fontos határváros eleste után Miksa zsoldosai Szombathely felé vonultak. Miután a Kápolnai által közölt beszámoló szerint a Bakócz Tamás győri püspök birtokában lévő város ellenállt, Miksa szerződést kötött Szombathely védőivel, hogy két hét múlva átadják a várost annak a 400 lovasnak és 3–4 ezer gyalogosnak, akiket hátrahagy. Ez meg is történt, s Szombathely Reinprecht von Reichenburg kezébe került, aki azután csekély őriséget hagyva a városban Miksa után

45 *F. Firmhaber*: i. m. N° XVII. (Brodersdorf, 1490. szept. 21.) és XVIII. (Sopron, 1490. szept. 21.) Sopron szabad királyi város története. I/6. Oklevelek és levelek 1482-től 1520-ig. Közli: Házi Jenő. Sopron, 1928. 72–73.

46 *Házi J.*: i. m. 64.

47 A sereg egy része Kismartontól nem messze, Brodersdorfnál táborozhatott. Talán ők voltak, akik megállították a Deutsch-Altenburgnál átkelni szándékozó s feltehetően Bécsújhely felmentésére vonuló magyar seregeket. Miksa mindenesetre oklevelet keltez e faluból („... geben zu Prodersdorf im Velde ...” *F. Firmhaber*: i. m. N° XVII. 1490. szept. 21.) A tábor megválasztásának stratégiai oka lehetett. Védte a Bécs–Bécsújhely–Lajta melletti Bruck-háromszög által határolt területet, s mivel közel esett a magyar határhoz, az itt állomásozó katonák könnyen csatlakozhattak Bécsből meginduló fősereghez.

48 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 48. A bajor herceg által vezetett sereg létszáma nem haladhatta meg a 10–12 ezer embert. A frankfurti birodalmi gyűlésen (1489) 10 ezer katonát szavaztak meg, (DRTA III/1. N° 295/a.) míg a nürnbergi (1491) 8600 főt. A katonák kiállítására akkor nem került sor. Nem valószínű, hogy 1490-ben a 10–12 ezer katonánál többet sikerült volna a bajor hercegnek magával hoznia. Miksa Bécsét 4 ezer katonájával foglalta el, s Deutscher-Altenburgnál 5 ezer embere mért vereséget az átkelni szándékozó magyar seregekre. Feltevésem szerint 6-8 ezer emberrel „fejzte be” Ausztria felszabadítását. (Niklas von Salm figyelmeztető betörésében több mint 3500 ember vett részt. Ausztria felszabadításához kevés az a 4 ezer katona, akik Bécsét ostromolták, nem tartom valószínűnek, hogy Deutsch-Altenburghoz csak őket vezényelték volna, kellett lennie egy másik seregtestnek is.) A magyar hadjáratra Miksa 16–18 ezer katonát mozgósíthatott. Bécs visszafoglalására ld. *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 287–288. és *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 30.

49 *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 290.

50 *F. Firmhaber*: i. m. N° XX. (Sopron, 1490. okt. 8.) Ezen a napon Kőszeg már elesett.

51 *Solymosi László*: Kőszeg 1490. évi feladása. *Vasi Szemle* 37 (1983) 95–96.

52 *F. Firmhaber*: i. m. N° XX. (Sopron, 1490. okt. 8.)

53 *Solymosi L.*: i. m. 97–98.

vonult.⁵⁴ Valószínűnek tűnik, hogy bár a tárgyalások Miksa távollétében folytak, a római király személyesen jelen volt a város átadásánál.

Szombathely elestével megnyílt az út a Dunántúl irányában.⁵⁵ A sereg Gebárt érintésével Kemend alá vonult.⁵⁶ A települést az október 27. körüli napok egyikén szállhatták meg. Ekkor tette az első ajánlatát Vitéz János veszprémi püspöknek, akinek hűsége fejében ekkor még csak javainak teljes védelmét ígérte meg a római király, és már ekkor tanácsosává nevezte ki.⁵⁷ Az egyezkedés tovább folytatódott. Miksa Rende mellett vert tábort,⁵⁸ és október végétől november 4-ig elsősorban csak azzal foglalkozott, hogy megnyerje magának Vitézt.⁵⁹ Ennek értelmében Miksa cserébe a bécsi püspökséget, Magyarországon megüresedő érseki vagy püspöki széket, bíborosi címet és évi 5 ezer aranyat ígért.⁶⁰ Vitéz elfogadta az ajánlatot, és így sümegi, vázsonyi és veszprémi várai harc nélkül kerültek Miksa kezébe. (Az ígéretek közül Miksa csak egyet teljesített: Vitéz valóban megkapta a bécsi püspökséget.)

Miksa csapatai 1490. november 17-én érték el Székesfehérvárt.⁶¹ A koronázószékhelyet 550 katona védte.⁶² Mivel a külvárosok elfoglalására kivezényelt csapatok erős ellenállásba ütköztek, az ostromot vezető Johann Deschitz lovászmester az ágyúkat kivontatta a külvárosból, és távolból a város falait és egyik kapuját kezdte lövettetni.⁶³ A cseh zsoldosok ezalatt bejutottak a városba, gyakorlatilag egy rohammal elfoglalták a magyar királyok koronázószékhelyét.⁶⁴ A bajor források szerint a nap hőse Kristóf bajor herceg volt, aki mászta meg a falat és elsőnek hatolt be a várba.⁶⁵ Úgy tűnt, Miksát már nem lehet megállítani. Serege Székesfe-

- 54 Miksa okt. 13. és 19. között Szombathely alatt táborozott. *F. Firnhaber*: i. m. XXII. (1490. okt. 13.) A Szombathely melletti táborra: MOL Diplomatikai Gyűjtemény (Továbbiakban: MOL.DL) 25 367. (1490. okt. 19. A Szombathely melletti táborból.) Okt. 20-án már a város elestéről írt: „... auch Stain am anger sloss und stat so dem bischove von Rab zusteet an gestern erobet haben.” *F. Firnhaber*: i. m. N° XXIII. (1490. okt. 20.) A Szombathely melletti táborról még vö.: *Kápolnai P. István*: I. Miksa császárnak Bécs és Székesfehérvár elfoglalására vonatkozó 1490-ik évi feljegyzései. Századok 19 (1885) 161–162. A francia nyelvű beszámolót *F. Firnhaber* is közli: *F. Firnhaber*: i. m. N° XLVII. (1490.)
- 55 Ekkor foglalhatták el a ma Petőmihályfa határában fekvő Márványkő várát, amelyet csak a pozsonyi békében kapott vissza II. Ulászló: *F. Firnhaber*: i. m. N° LXIX. (Pozsony, 1491. nov. 7.) Márványkő elfoglalására: *F. Firnhaber*: i. m. N° XXVI. (1490. okt. 31.)
- 56 MOL DF 242 993. (Gebárt, 1490. okt. 25.): Miksa oklevele Pozsony városához. (Gebárt Zalae-gerszeg közelében volt, északnyugatra: *Csánki Dezsdő*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. Bp. 1897. 55.)
- 57 *F. Firnhaber*: i. m. N° XXIV. („Datum in castris nostris prope Kemend...” 1490. okt. 27.) Véleményem szerint nem Körmentről van szó, hanem a Zala megyei Kemendről (ma Kemendollár), ahol a középkorban volt egy vár. (Ekkor a Gersei Petők tulajdonában volt: *Csánki D.*: i. m. III. 12.) Körmentet nem kellett elfoglalni, mivel az Ellerbachok birtokában volt, akik Miksa hívének számítottak.
- 58 Pár nappal előbb foglalhatták el Szentgrótot (ma: Zalaszentgrót is.) Csak a pozsonyi béke után került újból magyar kézre: *F. Firnhaber*: i. m. N° LXIX. (1491. nov. 7.)
- 59 Okt. végén már itt táboroztak: *F. Firnhaber*: i. m. N° XXVI. (Rende, 1490. okt. 31.)
- 60 *F. Firnhaber*: i. m. N° XXX. (Rende, 1490. nov. 4.; *F. Firnhaber* fejregesztáján hibás a dátum.)
- 61 *A Kápolnai P. I.* által közölt beszámoló két nappal későbbre teszi a város elfoglalását: i. m. 163. Miksa már nov. 17-én oklevelet ad ki a városban: *F. Firnhaber*: i. m. N° XXXII. (Székesfehérvár)
- 62 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 51.
- 63 A beszámolóban Tysckies (Tüskés) Jánosról beszélnek.
- 64 *Kápolnai P. I.*: i. m. 162–163. és *Tóth Z.*: i. m. 314.
- 65 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 51.

hévár mellett vert táborn, katonái pedig zsákmányolással próbálták meg pótolni az elmaradott zsoldot. Eközben rombolták szét Mátyás sírját is.⁶⁶

A város elfoglalása után azonban a zsoldosokat nem lehetett rávenni a további harcra. Addig nem akartak továbbvonulni, amíg nem kapják meg a kétszeres zsoldot és a hadizsákmányból a rájuk eső részt. Miksa azonban nem tudott fizetni, ígéretének, miszerint minden század hagyjon hátra két embert a hadizsákmány átvételére, nem sok foganatja volt. November 22-én ugyan Kristóf bajor herceg 7–8 ezer emberrel megindult a főváros irányába, de két napi járóföldnyire, feltehetőleg a Velencei-tó környékén, táborn vertek. Hiába küldte Budára követként udvari költőjét, Ludovico Bruno-t, hogy kieszközölje a város átadását, a katonákat két hét alatt sem sikerült rávenni a harc folytatására, s mivel a környező településeken már nem találtak élelmet, Miksa visszavonta csapatait Székesfehérvárra.⁶⁷ A koronázó-városban csapatokat hagyott hátra Reinprecht von Reichenburg vezetése alatt.⁶⁸ A római király december 4-én hagyta el Székesfehérvárt.⁶⁹

Miksa a kényszerű tartózkodás alatt képtelen volt normalizálni a város életét. Állítólag 800–900 embert végeztek ki.⁷⁰ Nem maradtak el az adományok sem. Már november 17-én egy, a budai kapu melletti házat kapott a városban György bajor herceg, egy címzés nélküli oklevélben pedig megígéri egy nemesnek, hogy három héten belül valamennyi Szlavóniában található birtokát vissza fogja nyerni.⁷¹ Címereslevelet is adományozott, udvari orvosát, Georg Kirchmayert, emelte nemesi rangra.⁷² Az ostromban kiemelkedő szerepet játszó Deschitz lovászmester Luppewatz várát kapta.⁷³

Híveit megpróbálta megvédeni a zsoldosok fosztogatásától. Ebben a szellemben állíttatott ki oklevelet Újlaki Lőrinc herceg, valamint Székesfehérvár város számára.⁷⁴

Kísérlet történt arra is, hogy hatalmát az ellenőrzése alatt lévő területeken érvényesítse. Mint magyar király megparancsolta a semlegességet fogadó Sopronnak, hogy a városban tartózkodó Bakócz Tamás győri püspököt és egyéb ellenségeit fogják el.⁷⁵

A kezdeti sikerek ellenére a pénztelenség és az utánpótlás megoldatlansága miatt a hadjárat kudarcba fulladt. Miksa december 8-án már Veszprémben van, majd tíz nappal később már Kálnál (minden bizonnyal a Sopron megyei Sajtos-

66 *Balogh Jolán*: A művészet Mátyás király udvarában. I. Adattár. Bp. 1966. 179. Michael Ebenheim feljegyzése. *F. Fimhaber*: i. m. N° LI. (1490.)

67 *Kápolnai P. I.*: i. m. 163.

68 *Kápolnai P. I.*: i. m. 164.

69 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 55.

70 *Kápolnai P. I.* 8–9 emberről ír (i. m. 162–163.), *F. Fimhaber* kiadásában 800–900 emberről van szó. Az eredeti oklevélben is 800–900 embert írnak: MOL DF 261 159. Egy osztrák krónika szerint 800 magyart végeztek ki, a dómnál és a királysíroknál ömlött a vér. A városban 400 ezer Ft értéket raboltak össze. (*H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 52.) Ha az utóbbi igaz lett volna, Miksa katonái nem vonakodtak volna a további harctól.

71 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXXII. (Székesfehérvár, 1490. nov. 17.), DL 101 779. (Székesfehérvár, 1490. nov. 27.) A megszólitás: „Egregie fidelis nobis dilecte.”

72 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXXIV. (Székesfehérvár, 1490. nov. 29.)

73 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXXVI. (Székesfehérvár, 1490. dec. 4.)

74 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXXIII. (Székesfehérvár, 1490. nov. 22.): Újlaki oklevele; N° XXXVII. (Székesfehérvár, 1490. dec. 4.)

75 MOL DF 203 974. (Székesfehérvár, 1490. dec. 4.)

kál) találjuk.⁷⁶ A visszavonuló sereg számos falut felgyújtva, helyőrségeket hátrahagyva, kivonult az országból. A római király karácsony estére érkezhetett Bécsűjhelyre.⁷⁷

A hatalmának tetőpontján lévő Miksának kedvező stratégiai helyzetben kellett visszafordulnia. (Gyakorlatilag az egész Nyugat-Magyarországot és Horvátországot a kezében tartotta; 50–60 városot és várat ellenőrzött.)⁷⁸ Villámgyorsan Székesfehérvárig jutott, Budát nem védte számottevő hadsereg, a Dunántúlon Székely Jakab átállta után nem állomásozott olyan katonai erő, amely érdemben szembeszállhatott volna a Habsburg-jelölt csapataival. Corvin a török veszély, míg a felvidéki bárók János Albert miatt nem érdemi ellenállást kifejteni Miksával szemben.⁷⁹

A villámháborús taktika az egész hadjáratra rányomta a bélyegét. Nem azért kellett tehát sietni, mert tartania kellett volna a magyar seregektől. A feszített tempónak három oka volt: a pénztelenség, a kétfrontos háború elkerülése és a kedvező helyzet kihasználása.⁸⁰ Mert minél tovább tartott a hadjárat, annál több pénzre volt szükség. A várostromok idejét még le lehetett rövidíteni azzal, hogy a körülvétel után a sereg egy része azonnal továbbvonul, hátrahagyva az ostromlókát (Szombathely), vagy az előhad már azelőtt elfoglalja a várat, amíg a főszereg meg nem érkezik (Kőszeg), s az is gyorsítja a seregek mozgását, ha már előre megegyeznek a város átadásáról (Veszprém).

A gyorsaságra alapuló startégiához azonban az is kell, hogy a csapatok ne veszítsenek időt az élelmiszer beszerzésével. Mivel Miksa csapatai nem vittek magukkal számottevő utánpótlást, nem tudtak célirányosan haladni, egyre távolabb és távolabb kellett küldeni az élelmiszer beszerzésével megbízott katonákat. Hátráltatta a sereg mozgását a hidegre forduló időjárás is.⁸¹

Csak becslésekre szorítkozhatunk a magyarországi hadjárat költségeit illetően. Miksa seregének létszámáról három alkalommal beszél ugyanaz a forrás. Mikor Bécsből elindult, 16–18 ezer katona vonult Magyarország elfoglalására. Székesfehérvár eleste után, Kristóf bajor herceg vezetésével, 7–8 ezer embert küldött előre.⁸² Mivel ez az előhad lehetett, elképzelhetőnek tartom, hogy a Miksával maradt derékhadal együtt a birodalmi csapatok elérhették a 16–18 ezres létszámot.⁸³ (A Szombathelynél hátrahagyott 400 lovas és 3–4 ezer gyalogos is a sereg jelentős lélekszáma utal.)⁸⁴

76 *F. Firnhaber*: i. m. N° XXXVIII. (Veszprém, 1490. dec. 8.), N° XL. (Kál melletti tábor, 1490. dec. 18.) Véleményem szerint nem az egyik Balaton-felvidéki Kál településről van szó, hanem a Sopron megyei Kálról (ma: Sajtóskál). Az utóbbi mellett az szól, hogy jóval közelebb van Bécsűjhelyhez, ahová Miksa már karácsony estére megérkezett.

77 *Kápolnai P. I.*: i. m. 163–164. A fosztogatásokra: *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 32.; Miksa Bécsűjhelyen: *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 294., *F. Firnhaber*: i. m. XLI. (Bécsűjhely, 1490. dec. 26.)

78 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 53.

79 *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 31–32.

80 Miksa ekkor már tudta, hogy hamarosan ratifikálják a szövetségét Angliával, s Bretagne-i Annával is házasságra fog lépni, ami óhatatlanul háborúhoz vezet Franciaországgal. *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 56., *Uő.*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 281.

81 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 54–55.

82 *Kápolnai P. I.*: i. m. 161. és 163. A sereg létszámáról ld. a 48. lábjegyzetet.

83 *H. Wiesflecker* a sereg létszámát 16 ezer-re becsüli: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 48.

84 *Kápolnai P. I.*: i. m. 162.

A katonák döntő része a birodalomból érkezhetett, de Miksa seregében szép számmal harcoltak cseh zsoldosok is, akik Székesfehérvár ostrománál elsőnek jutottak be a városba.⁸⁵ Egyes források szerint a sereg 16 „nemzetből” verődött össze, köztük magyarok is szolgáltak.⁸⁶ Jelentősebb vezetőik közül György és Kristóf bajor hercegeket, Reinprecht von Reichenburgot és Deschitzet ismerjük. De Magyarországon harcolt többek között Zsigmond brandenburgi örgróf, és Vilmos hesseni tartománygróf is.⁸⁷

Nem ismerem olyan forrást sem, amiben feltüntették volna a zsoldra fordítandó összeget. Ha a Salm-féle jelentésben említett összeget vesszük alapul — 14 napra egy rajnai forint, tehát 30 napra kettő —, akkor 16–18 ezer ember zsoldja egy hónapra 32–36 ezer rajnai forintra rúgott.⁸⁸ Miksa október 4-én indult el Bécsből és november 17-én foglalta el Székesfehérvárt. Itt már nem tudta a zsoldot fizetni, katonái, akik az ostrom fejében eleve kétszeres fizetést követeltek, gyakorlatilag megtagadták a további harcot. A feszültségek a szabad rablás engedélyezése után sem csökkentek, úgy látszik a katonák nem tartották elegendőnek a zsákmányt.⁸⁹ Erre a 45 napra minimum 48–54 ezer rajnai forintot kellett kifizetni, s a hadjárat hamarabb kezdődött, és valójában csak karácsony táján fejeződött be. Tovább növelte a költséget a lovasok magasabb zsoldja, Miksa és környezetének ellátása, az esetleges dupla zsold ígérete az ostromok fejében.⁹⁰

A pénztelenség mellett akadályozta a hadjáratot, hogy nem működött a „hadtáp” sem. Úgy tűnik, Miksának nem vittek magukkal élelmet, hanem azt élték fel, amit útközben találtak.⁹¹ A rendeki táborozás alatt már egyre nehezebbé válhatott az ellátmány beszerzése és mindennaposak lehettek a rablások.⁹² A sereg ellátását novemberben már csak úgy lehetett megoldani, ha a felvonulási útvonalról egyre távolabbi területekre küldték rabolni a katonákat. Ez egyrészt lelassította a hadjáratot, másrészt lazította a fegyelmet. Nem véletlen, hogy amikor Újlaki Lőrinc herceg ígéretet kap Miksától, hogy valamennyi birtoka háborítatlan marad, külön kiemeli a Besenyőt (Fejér vm.), nyilvánvalóan azért, mert a zsoldosok már a falu környékén is jártak. Pedig Újlaki birtoka nincs közel Székesfehérvárhoz.⁹³ Az előhad nem kímélte Hédervári Miklós javait sem, pedig ő már augusz-

85 I. h.

86 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 52.

87 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 53.

88 *F. Firnhaber*: i. m. N° IV. (1490. máj.) A Salm-féle jelentés csak *fuesknechi*-ekről beszél. A lovasok magasabb zsoldért harcoltak.

89 *Kápolnai P. I.*: i. m. 163.

90 Mivel a lovasok arányát nem ismerjük, a zsold becslésénél a gyalogosok bérét vettem alapul a sereg egészénél. Úgy tűnik, Miksa seregében egy páncélos lovasnak havi 4 rajnai forintot fizettek. Alsólendvai Bánffy Miklós 100 páncélos lovasra egy hónapra 400 rajnai forintot kapott. MOL DL 33 449. (Graz, 1490. aug. 5.); Frangepán Miklós lovasai is ennyit kaptak a hadjárat alatt. MOL DL 25 367. (Szombathely, 1490. okt. 19.) A könnyűlovasok bére valamivel lehetett csak több, mint a gyalogosoké. Ellerbach István 24 lovasát 300 rajnai forint fejében fogadták fel egy évre. MOL DF 258 549. (Graz, 1490. aug. 7.)

91 *Kápolnai P. I.*: i. m. 161.

92 Ez alatt kér birtokaira védelmet a Szentlélek-hegyi obszerváns kolostor (*F. Firnhaber*: i. m. N° XXVII. Rende, 1490. okt. 31.), Romsa Miklós (*F. Firnhaber*: i. m. N° XXV. Rende, 1490. okt. 31.), és Perei Lajos (*F. Firnhaber*: i. m. N° XXIX. Rende, 1490. nov. 3.)

93 „... precipue subditis suis in Bessenew...” *F. Firnhaber*: i. m. N° XXXIII. (Székesfehérvár, 1490. nov. 22.) *Csánki D.* szerint Besenyő a Fejér- és Komárom megyei határszélen feketett, s Gerencsér várához tartozott; az erősséget 1465 és 1495 között az Újlakiak bírták. (*Csánki D.*: i. m. III. 305. és 319.)

tusban hűséget fogadott Miksának.⁹⁴ Ozora (Tolna vm.) várát elfoglalták, fiait rabul ejtették, okleveleit pedig megrongálták.⁹⁵ A fosztogatások miatt kértek védelmet birtokaikra a budafelhévi pálosok is.⁹⁶

A visszavonulás alatt tovább romlott a helyzet. A hazatérő katonák zsold és ellátmány hiányában minden mozdíthatót elraboltak. A felvonulási terület mellett fekvő Szentoldor nevű faluban (Vas m., később puszta Hosszúperesztegtől északra) 1478-ban tíz lakott féltelek volt, 1498-ban a település már puszta.⁹⁷

Érdeemes néhány szót szólni a felvonulási útvonalról is. Miksa a stratégiaileg és politikailag egyaránt fontos fővárost, Budát akarta megszerezni. Nem a Duna folyó mentén nyomult előre, mert a katonákkal telerakott határ menti várak és városok elfoglalása hosszú időt vett volna igénybe. Sopron semlegessége is azért vált fontossá, mert a támadást a Nyugat-Dunántúlon kezdeményezte, s mivel a várostól már nem kellett tartania, nyugodtan vonulhatott Kőszeg felé. (1459-ben III. Frigyes is ezt az útvonalat választotta, amikor megpróbálkozott az ország elfoglalásával.⁹⁸) A főserég útvonala ez lehetett: Bécs–Kismarton–Sopron és Kőszeg–Szombathely–Márványkő–Gebárt–Kemend–Szentgrót–Rendek–(Sümege–Veszprém)–Székesfehérvár–Veszprém–Kál–Bécsújhely.

Miksa támogatói

Láttuk, hogy a királyválasztó gyűlésen Miksát gyakorlatilag senki sem támogatta. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a római király Magyarország ellen készül, egyre több magyar főúr lépett a szolgálatába. Az első között Bornemissza János alkincstartó csatlakozott hozzá, aki ekkor még csak tekintélyes köznemesnek számított.⁹⁹ Az első báró alsólendvai Bánffy Miklós volt, aki havi 50 rajnai forint fejében állt Miksa mellé. A római király ezentúl 100 páncélos lovasra havi 400 rajnai forintot ígért az addig Corvin-párti főúrnak.¹⁰⁰ Mivel Bánffy birtokai a Délnyugat-Dunántúlon terültek el, nem kell csodálkozni a pálfordulásán. Egy nappal később Ellerbach István és János kapott Miksától adományt. Szolgálataik fejében Nidperg várát kapták. A két testvért 24 lovassal fogadta fel, évi 300 rajnai forint fizetéssel.¹⁰¹ Szintén ezen a napon kapott ígéretet egy adományra Kanizsai László bécsújhelyi kapitány is, de a végleges csatlakozására csak közvetlenül a magyarországi hadjárat megkezdése előtt került sor. Igaz, ekkor mindhárom testvér — János, István és László — Miksa pártjára állt.¹⁰² Augusztus 11-én már

94 *F. Firnhaber*: i. m. N° XI. (Graz, 1490. aug. 11.)

95 A Héderváry-család oklevéltára. Közlik: Radvánszky Béla és Závodszy Levente. I. Bp. 1909. 337. (Palota, 1491. aug. 26.) II. Ulászló király oklevele Hédervári Miklóshoz. *Kubinyi A.* véleménye szerint Hédervári vagy újból pártot cserélt, vagy — és ez a valószínűbb — utólagosan szépítik a dolgot: Két sorsdöntő esztendő i. m. 29.

96 *F. Firnhaber*: i. m. N° XLVIII. (Dátum nélkül.)

97 1478-ban 10 féltelek mellett van még 2 házas féltelek és 21 lakatlan telek. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien), Archiv Erdődi. D. 10 146. Vö. *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 32.

98 *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 30.

99 *Fraňkó V.*: i. m. 200–201., *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 29.

100 MOL DL 33 449. (Graz, 1490. aug. 5.)

101 MOL DF 258 549. (Graz, 1490. aug. 7.; *F. Firnhaber* nem közli.)

102 *F. Firnhaber*: i. m. N° IX. (Graz, 1490. aug. 7.), N° XIX. (Bruck an der Leitha, 1490. szept. 28.)

Hédervári Miklóst is a római király emberei között találjuk. A tárnokmester 600 rajnai forint évi fizetésért és a tanácsosi címért vált le a Corvin-pártról.¹⁰³

A hadjárat sikereit látva egyre többen álltak Miksa mellé. Szombathely mellett kap oklevelet Frangepán Miklós, aki 80 lovassal csatlakozott.¹⁰⁴ Alsólendvai Bánffy Jakab október 31-én,¹⁰⁵ Brankovics György szerb despotája és testvére, János, Kishorvát Hlapchith János és testvérei, István és János, Beriszló János és fia, Ferenc, a néhai Beriszló Márton fia, János november elsején ismerik el Miksát uruknak.¹⁰⁶ Gyakorlatilag Újlaki Lőrinc herceg sem utasította el Miksát, inkább kivárt. Pogány Péter alsó-ausztriai kapitánnyal két lépésben fegyverszünetet kötött.¹⁰⁷ Vitézt november elején állít Miksa pártjára.¹⁰⁸

A visszavonulás alatt is szerzett híveket. December 8-án Veszprémben, Corvin zágrábi kapitánya és medvei várnagy, bajnai Both András — családja, valamint Ernusz Zsigmond pécsi püspök és testvére, János, továbbá Hédervári Miklós nevében — állapodott meg Miksával. Az egyezséghez csatlakoztak Corvin és Ernusz familiárisai is. Többek között enyingi Török Ambrus, mesztegnyői Szerencsen György, kisasszonyfalvai Istvánffy István, Izdenci Benedek. Az oklevélben Miksa megígéri, hogy Ernuszt a salzburgi érsekséget fogja megkapni, de a pécsi püspökséget továbbra is megtarthatja.¹⁰⁹ Sárkány László nem sokkal Magyarország elhagyása előtt kapott adományt.¹¹⁰ Joggal állapítja meg Kubinyi András, hogy a felbomló Corvin-párt zöme átállt Miksa oldalára. A délnyugatról indított támadás már csak azért is szerencsésnek bizonyult, mert a nagybirtokosok zöme itt Corvint pártolta, és nem támogatta Ulászlót.¹¹¹ (Miksa azután az 1491. évi pozsonyi békében mentességet szerzett egykori híveinek.)¹¹²

A hódítások sorsa

A Habsburgok a hadjáratot hosszabb időre tervezhették. 1490 őszén, Miksa magyarországi hatalmának tetőpontján, III. Frigyes már a következő év tavaszára (április 23) rendel katonákat Bécs alá, Ulászló ellen. Ez derül ki a Frankfurt és Hagenau városoknak írt oklevelekből.¹¹³ Miksa a kudarc után sem mondott le a további fegyveres harcokról. A császár 1491 januárjában tárgyalások megkezdésére hatalmazza fel Miksát, a választókkal, a fejedelmekkel és a városokkal egy, a Magyarország ellen irányuló hadjárat támogatása érdekében.¹¹⁴

103 *F. Fimhaber*: i. m. N° XI. (Graz, 1490. aug. 11.)

104 MOL DL 25 367. (Szombathely mellett, 1490. okt. 19.)

105 MOL DL 19 686. (Sümeg mellett, 1490. okt. 31.)

106 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXVIII. (Nardszentmiklós, 1490. okt. 1.)

107 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXII. (Szombathely melletti tábor, 1490. okt. 13.), N° XXXV. (Székesfehérvár, 1490. dec. 1.)

108 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXX. (Rendek, 1490. nov. 4.)

109 *F. Fimhaber*: i. m. N° XXXVIII. és N° XXXIX. (Veszprém, 1490. dec. 8.)

110 *F. Fimhaber*: i. m. N° XL. (Kál, 1490. dec. 18.)

111 *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 27–31.

112 *F. Fimhaber*: i. m. N° LXIX. (Pozsony, 1491. nov. 7.)

113 Regesten Kaiser Friedrichs i. m. III/4: N° 1018. (Linz [Frankfurt], 1490. nov. 27.); és N° 188. (Linz [Hagenau], 1490. nov. 27.).

114 Regesten Kaiser Friedrichs III/3: N° 189. (1491. jan. 18.)

Miksa azonban képtelen újból sereget gyűjteni. Bretagne-i Annával kötendő házassága, és szövetsége Angliával, elkerülhetetlenné tette a francia háborút.¹¹⁵ A nürnbergi birodalmi gyűlés 1491 nyarán ugyan megszavazott Miksának egy 8600 fős sereget, de ennek a tényleges felállítására már nem került sor.¹¹⁶ III. Frigyes, aki a kezdettől fogva ellenezte fia házasságát, félve a kétfrontos háborútól, nem támogatta Miksát, akitől a rendek is elfordultak. A római királynak nem volt más választása, mint megkötni a békéket.¹¹⁷

A Magyarországgal való a megegyezés már csak azért is szükségessé vált, mert II. Ulászló király hívei a nyáron sorra foglalták vissza az elfoglalt területeket. A magukra hagyott birodalmi katonákat három oldalról támadták. Délen Kinizsi Pál és Geréb Péter verte le a Miksa-híveket, míg Corvin János Zágráb és az elfoglalt szlavóniai és horvátországi területeket szabadította fel. A harmadik se-regtest Székesfehérvárt kerítette be. II. Ulászló emberei Báthori István erdélyi vajda vezetésével július 29-én a koronázóvárost, augusztusban pedig már Nagyvázsonyot és Veszprémet is visszafoglalták.¹¹⁸ A római király hódításai gyakorlatilag semmissé váltak. Kőszegtől és néhány vártól eltekintve le kellett mondania magyarországi foglalásairól, ráadásul az Ausztriában magyar kézen maradt erősségek továbbra is állandó fenyegetést jelentettek a Habsburgok számára.

A sikertelen hadjárat ellenére hozzátartozott a politikai protokollhoz, hogy Miksa továbbra is magyar királyként „viselkedett.” Adományokat tett, gyakorolta a főkegyúri jogot.¹¹⁹

Miksa és II. Ulászló végül 1491. november 7-én Pozsonyban kötöttek békét egymással. Ebben gyakorlatilag megújították az 1463. évi bécsújhelyi egyezményt, hiszen elismerték Miksa örökösödési jogát a magyar trónra. A Habsburgok ekkor kapták vissza azokat a várakat és városokat, amelyeket még Mátyás idején vesz-tettek el. De ekkor kerültek vissza Miksának azok a hódításai is (többek között: Szombathely, Szentgrót, Kemend, Márványkő és Kosztel) a magyar korona fennhatósága alá, amelyeket nem sikerült a nyári hadjárat alatt visszaszerezni.¹²⁰

Miksa magyarországi hadjárata a kezdeti gyors sikerek ellenére a pénzhiány miatt hamarosan kudarcba fulladt: nem sikerült megtartania hódításait és a magyar koronát sem tudta megszerezni. A fegyveres beavatkozás azonban hosszabb távon mégis sikert hozott, hiszen II. Ulászló a pozsonyi békében kénytelen volt engedményeket tenni: erre a római király a magyarországi hadivállalkozás nélkül aligha vehette volna rá.*

115 A házasságot 1490. dec.-ben kötötték meg „per procuram”, az előzetes megegyezés dátuma: 1490. márc. 20. *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 56., *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 281. Angliával dec. 12-én léptek szövetségre Wokingban, az előzetes megegyezés dátuma: 1490. szept. 11.: *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 56., *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian i. m. I. 289.

116 Miksa már 1491. márc. 15-én Nürnbergben van. *H. Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. i. m. I. 296.

117 *H. Wiesflecker*: Das erste Ungarnunternehmen i. m. 59–66.

118 *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. 38., *Solymosi L.*: i. m. 96.

119 Mindegyikre egy példa: Alsólendvai Bánffy Jakabot valamennyi magyarországi birtokában meg-erősíti (MOL DL 19 613. 1491. jan. 9.). Miksa VIII. Ince pápától azt kéri, hogy a *ius patronatus* alapján ismerje el, hogy a Fülöp halálával megüresedett „ecclesiam parochialem Sancte Marie virginis Rivuli Dominarum diocesis Albensis in Transilvania” tanácsosának, Mátyás segoviai püs-pöknek adta. (MOL DF 258 549. Wien, 1491. dec. 30.)

120 *F. Firnhaber*: i. m. N° LXIX. (Pozsony, 1491. nov. 7.)

* Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Hajnal Ágnesnek (JPTE), Oborni Teréziának (JPTE), Hiller Istvánnak (ELTE) és Tóth István Györgynek (MTA TTI), akik a dolgozat elkészítésében segítségemre voltak.

THE CAMPAIGN OF MAXIMILIAN IN HUNGARY

Some months after the death of Mathias Corvinus, Maximilian, the King of the Romans, began the liberation of Austria and as he heard about the election of the new king, he launched a campaign against Hungary. He wanted to conquer the capital, Buda, which was strategically and politically extremely important. Maximilian did not follow the river Danube because the siege of the castles and towns there would have demanded too much time. He chose the route his father has taken in 1459. After the fast successes, the campaign of Maximilian collapsed suddenly at Székesfehérvár, as Maximilian was unable to pay his mercenaries. At this moment Maximilian controlled Croatia and Western Hungary with 50–60 castles and towns. There was no army to defend Buda from his soldiers, and neither Johannes Corvinus, nor the barons of Upper Hungary were in the position to resist to Maximilian. However, Maximilian could not continue the campaign as he was not able to organize the supply of his army.

After Maximilian left Hungary, the followers of Wladislaw reoccupied the territory he conquered. As his political situation became unfavourable in the Holy Roman Empire too, he had to make peace with Wladislaw. The peace of Pozsony(Bratislava) was a new edition of the peace of Wiener Neustadt of 1463.